

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 78.017.4:159.923 >:159.9.072

Руслана СОЙЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант лабораторії громадянського
і морального виховання
Інституту проблем виховання НАПН України

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ З ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ В УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ

У статті актуалізовано проблему розробки ефективних форм і методів виховання національного самоствердження в учнівській молоді, зокрема зосереджено увагу на інтерактивному занятті – тренінгу. Розкрито сутність тренінгу та розглянуто різні погляди науковців на означений феномен. Визначено функції, провідні принципи, цілі й завдання тренінг-заняття. Обґрунтовано вимоги щодо організації тренінгу та схарактеризовано особливості використання комплексу методів. Виокремлено ключові етапи проведення тренінг-заняття. Акцентовано увагу на провідних характеристиках модератора заняття.

Ключові слова: національне самоствердження, особистість, тренінг, модератор, методи, самопізнання, емпатія, рефлексія, особистісна та національна самооцінка, комунікативні якості, самодостатність, учнівська молодь.

В статті актуалізована проблема розробки ефективних форм і методів виховання національного самоствердження в учнівській молоді, зокрема зосереджено увагу на інтерактивному занятті – тренінгу. Розкрито сутність тренінгу та розглянуто різні погляди науковців на означений феномен. Визначено функції, провідні принципи, цілі й завдання тренінг-заняття. Обґрунтовано вимоги щодо організації тренінгу та схарактеризовано особливості використання комплексу методів. Виокремлено ключові етапи проведення тренінг-заняття. Акцентовано увагу на провідних характеристиках модератора заняття.

Ключевые слова: национальное самоутверждение, личность, тренинг, модератор, методы, самопознание, эмпатия, рефлексия, личностная и национальная самооценка, коммуникативные качества, самодостаточность, ученическая молодежь.

In the article the problem of developing of effective forms and methods of education in national self-assertion of students is actualized, including focusing on interactive lessons – training. The essence of the training and also different views of scientists on the appointed phenomenon is revealed. The functions, leading principles, goals and objectives of the training sessions are defined. The requirements to the organization of training are substantiated and the features of complex methods using are characterized. The key stages of a variety of training classes are singled out. The leading characteristics of the classes moderator are identified.

Key words: national self-assertion, individual, training, moderator, methods, self-knowledge, empathy, reflection, individual and national self-esteem, communicational skills, self-sufficiency, school youth.

Постановка проблеми. Серед актуальних проблем, що постали перед вітчизняною педагогічною наукою, пріоритетність належить розробці ефективних форм і методів виховання національного самоствердження в учнівській молоді. Національне самоствердження особистості варто розглядати як інтегративну суспільно-моральну цінність, яка проявляється в усвідомленні себе членом нації, характеризується прагненням до морального самовдосконалення і відданістю державі, народу та шанобливим ставленням до всіх етносів, які становлять українську націю, готовністю солідарно відстоювати незалежність та цілісність держави, визначається вміннями компетентно сприяти розбудові України як національної держави. З огляду на зазначене актуальною є проблема виховання національного самоствердження підростаючого покоління, а в контексті дослідження постає питання поєднання двох підходів у вихованні особистості, беручи до уваги інтереси особистості й держави, та віднайдення шляхів їх оптимального вирішення.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. В умовах сьогодення науковці, які досліджують

проблему національного виховання (О. Вишневський, П. Кононенко, І. Мартинюк, Ю. Руденко, М. Стельмахович та ін.), зазначають, що магістральним шляхом розвитку школи й освіти є цілеспрямоване і систематичне виховання дітей та молоді на культурно-історичних традиціях рідного народу. Такого ж бачення дотримуються плеяда науковців Т. Дем'янюк, П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька та інші, які стверджують, що світоглядна основа сучасного українського виховання базується на ідеології державності, що інтегрує ідеї державотворення, державозахисту, державозбереження та державоствердження. Специфіку використання тренінгу в навчально-виховному процесі як форми, методу або технології досліджено в наукових працях учених І. Вачкова, Т. Зайцевої, О. Пометун, Л. Петровської та ін.

Мета статті – розкрити сутність тренінгу та розглянути його технологію проведення у процесі виховання національного самоствердження в учнівській молоді, а також визначити провідні характеристики модератора тренінгового заняття.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблеми самоствердження особистості засвідчує, що кожна людина потребує визнання себе як особистості, а це викликає подальше бажання віднайти шляхи й засоби самоствердження. Процес самоствердження особистості передбачає усвідомлення самоцінності особистості на основі сформованого позитивного уявлення про себе і відчуття власної гідності та прагнення самореалізувати свою моральну цілеспрямованість. Особистість визначає сенс власного життя, керуючись суспільно-значущими соціальними і морально-духовними цінностями як правдивими репрезентантами досконалості. Глибоко відчуваючи відповідальність перед суспільством, державою, собою, підростаючому поколінню відводиться надзвичайно вагома роль у формуванні нації через її спрагу до повноцінного самоствердження через єднання у спільність.

У процесі пізнання особистістю самої себе виникають певні рефлексивні риси, виявляється її ставлення до самої себе як до представника національної спільноти. Як зауважує І. Бех, категорія «ставлень» є ключовою для процесу формування і розвитку особистості. Структура ставлення особистості містить своєрідний «сплав» пізнавально-емоційних утворень, тобто виникає в процесі «накладання її емоції на предмет, який вона певною мірою усвідомлює, пізнає» [7, с. 156]. У нашому дослідженні зв'язок особистісного ставлення проявляється у відношенні: «Я – Я», «Я – Ти, Інший», «Я – родина, громада, народ», «Я – громадянин Української держави», «Я – Всесвіт». Усвідомлення особистістю національних цінностей свого народу з їх подальшою інтеріоризацією особистістю в існуючому зв'язку із потребами й інтересами зумовлює те, що відповідні емоції та почуття набувають спонукальної сили і стають потужними мотивами до діяльності. Процес національного самоствердження учнівської молоді можливий за наявності глибоких моральних знань, розвинутого інтелекту, громадянсько-патріотичних почуттів та вольових якостей. Лише здатність емоційно правильно ставитися до реальності, висловлювати думки та погляди, яких особистість дотримується у житті, забезпечують можливість її національного самоствердження. У процесі національного самоствердження особистості відбувається становлення громадянина Української національної держави на основі сформованого комп-

лексу ставлень вихованця до народу та до своїх прав і обов'язків у шкільному колективі, сім'ї, громаді, державі.

Успішному досягненню мети, завдань та засвоєнню змісту виховання національного самоствердження учнівської молоді сприяє використання активних та інтерактивних методів. Сутність інтеракції полягає в тому, що відбувається постійна активна взаємодія суб'єктів процесу моделювання життєвої ситуації з використанням рольових ігор, пошуку шляхів вирішення проблеми. Як стверджує О. Пометун, навчати інтеракції можна лише через дію в умовах інтенсивної взаємодії, власне, кожне *інтерактивне заняття є тренінгом* [12]. Виховання національного самоствердження учнівської молоді передбачає розкриття власних потенційних можливостей, формування позитивного ставлення до себе, Іншого, громади, держави, нації та здатності до самовдосконалення і самотворення, що ефективно здійснюється під час проведення тренінгового заняття. З метою виховання національного самоствердження в учнівській молоді пропонується проводити тренінги-заняття за такими темами: «Вчимося володіти собою», «Вчимося радіти за успіхи Іншого», «Скеровуємо свій настрій», «Бачити в людині цінність», «Вчимося бути справжніми громадянами», «Моя життєва позиція», «Я – самодостатній громадянин Української держави» та інші.

Поняття «*тренінг*» (від англ. – *training*) має низку значень (тренування, виховання, підготовка, навчання) та використовується для позначення різного виду прийомів, форм, засобів, які використовуються в практиці, в різних контекстах (індивідуальному чи груповому): інтенсивний курс навчання, що інтегрує в собі теоретичні семінари з одночасним практичним відпрацюванням навичок за короткий проміжок часу [14, с. 6]; метод розвитку здібностей до навчання або оволодіння певним складним видом діяльності, наприклад, комунікацією, співпрацею тощо [6, с. 89]; психологічний вплив, спрямований на зміну навичок, умінь особистості, що надає їй можливості подальшого розвитку та ефективної адаптації [2, с. 21]; форма інтерактивного навчання, що дозволяє учасникам за короткий проміжок часу не лише засвоїти знання, набути навичок і змінити ставлення до певних стереотипів, але й закласти підґрунтя нових підходів до вирішення педагогічних ситуацій [12, с. 22-28]; спосіб перепрограмування наявної в особистості моделі керування поведінкою та діяльністю, спрямованої на вдосконалення знань і вмінь чи на модифікацію установок і соціальної поведінки особистості способами, що відповідають цілям організації та вимогам діяльності; активне групове навчання навичкам спілкування з відповідною корекцією «Я-концепції» та самооцінки; поліфункціональний метод навмисних змін психологічних феноменів особистості, групи з метою їх гармонізації [4; 8-11].

Загалом такі зміни умінь і навичок передбачають не лише тренування певних поведінкових проявів, а й спрямовані на формування, розвиток, удосконалення когнітивних умінь і навичок, насамперед – самопізнання, саморозвиток. Таким чином, існують багатозначні трактування щодо сутності поняття тренінгу, що зумовлено різноманіттям функцій форми заняття відповідно до багатоманітності цілей.

Науковці визначають такі *основні функції тренінгу*: навчальна – передбачає оволодіння учасниками певним комплексом знань; діагностична – полягає в

об'єктивному та самостійному діагностуванні рівнів сформованості умінь, що забезпечує подальше складання особистісного проекту; мотиваційна – визначає мотиви поведінки та діяльності особистості у певній життєвій ситуації; превентивна – виявляє хибні судження, переконання, дії, пов'язані з різними видами діяльності; адаптивна – сприяє адаптації особистості до певних умов, колективу, середовища тощо; перетворююча – передбачає перетворення знань та набутого досвіду на компетентності; коригуюча – зорієнтована на внесення змін, корекцію стилів поведінки.

Провідними принципами проведення тренінгових занять, які визначають міжособистісну взаємодію учасників, є: *конфіденційність* – полягає у нерозповсюдженні змісту спілкування за межами тренінг-групи задля збереження встановленої довіри й відкритості, що надалі відображається на активності її членів і широті ведення дискусії; *«тут і тепер»* – передбачає налагодження зворотного зв'язку в групі, який побудовано на довірі між усіма учасниками заняття, і створює умови для кожної особистості побачити себе в роботі тренінгу, свій «Я-образ»; *активність* усіх учасників заняття – є головним у роботі тренінгу, що сприяє організації спостереження та самоспостереження в груповій взаємодії з одночасним «зануренням» у себе й іншого та проведенням аналізу групових процесів; *відвертість, довіра* – забезпечують налагодження атмосфери психологічного комфорту і довірливого спілкування, що уможливилося завдяки поіменному звертанню до кожного учасника, а не прізвища, а також встановленню рівності між усіма членами групи; висловлювання з *позиції «Я»* (персоніфікація) щодо проблемного питання, уникнення безособових мовних форм; *емоційний зв'язок* – передбачає акцентуалізацію емоційних станів учасників тренінгу під час зворотного зв'язку, що створює умови для зміни власного стилю спілкування з іншими та формує уміння чітко й адекватно висловлювати власні почуття [3, с. 32-33]. Окрім зазначених принципів проведення тренінгу, також дотримуються і таких: взаємопідтримка, толерантність, урахування вікових і психологічних особливостей особистості школяра та адаптації до вимог учасників, партнерське спілкування, дослідницька креативна позиція, самостійність, об'єктивізація поведінки.

Як стверджують учені, тренінг має такі головні цілі: розвиток особистості; підвищення соціально-психологічної компетентності особистості; формування активної соціальної і громадянської позиції учасників групи; розвиток здатностей до особистісного і національного самопізнання та пізнання Іншого; самовдосконалення та усунення перепон для особистісного та національного самоствердження; розвиток здатностей до міжособистісної взаємодії [13].

Відповідно до означених провідних цілей постають такі завдання тренінгу: розвиток здатностей до особистісної і національної рефлексії та ідентифікації, емпатії, співпереживання; розвиток комунікативних навичок; формування навичок ведення позитивного внутрішнього діалогу; формування здатностей саморегуляції, конструктивного вирішення конфліктів та ефективної взаємодії з оточуючими, солідарної співпраці; розвиток потреби пізнавати Іншого та здатності прогнозувати його поведінку в різних ситуаціях; формування активної соціальної і громадянської позиції особистості в національному самоствердженні.

Широкий спектр окреслених завдань відповідно визначає різновид форм тренінгових занять, які

умовно можна поділити на дві групи: спрямовані на розвиток специфічних умінь, зокрема комунікативні, розв'язування конфлікту, налагодження солідарної співпраці у поліетнічному середовищі тощо; передбачають набуття досвіду, здатності аналізувати ситуацію афіліації, зокрема формування адекватної особистісної та національної самооцінки, об'єктивності у міжособистісній взаємодії чи груповій ситуації загалом. Під час тренінгу може виконуватися як індивідуальна робота, так і парна чи групова.

У ході тренінгу використовують такі методи:

- методи, які сприяють мобілізації учасників та акумулюють їхні ідеї («мікрофон», «мозковий штурм», презентація тощо);

- методи, спрямовані на з'ясування проблеми (вправи, ігрове моделювання, рольові ігри, психодрама, робота в групах тощо);

- дискусійні методи (дискусії, «круглий стіл», обговорення великою і малою групою, дебати тощо);

- діагностичні методи (тестування, анкетування, опитування, незакінчені речення тощо) [3, с. 34].

До базових методів тренінгу належать: рольова гра, психотехнічна гра, моделювання, демонстрація, м'язова релаксація, робота з роздатковим матеріалом; робота з образами і метафорами, спрямування уваги, аналіз проблемних ситуацій, міні-лекції та обговорення [15]; метод кейсів, мозковий штурм, дискусія, діагностика (проектні методики, опитувальники) тощо.

У груповій дискусії (структурована – зазначається певна тема для обговорення; неструктурована) відбувається спільне обговорення проблеми, під час якої з'ясовуються думки, позиції й установки Іншого, розглядаються ситуації з різних поглядів, навчаються обґрунтовувати власну думку і переконувати Іншого, формується культура міжособистісної взаємодії.

Метод кейсів (конкретних ситуацій) передбачає подання інформації у вигляді фактів, що ґрунтуються на реальних подіях та проведення аналізу проблеми зі складанням відповідних рекомендацій щодо їх вирішення.

«Мозковий штурм» як метод, спрямований на розв'язання проблеми шляхом різноманітних ідей-рішень упродовж стислого проміжку часу з одночасним їх аналізом й обговоренням, що ґрунтується на зібранні інформації, ідей та заохоченні творчого мислення, інновацій. Цей метод базується на таких принципах: свобода думки і висловлювання, стимулювання ідей та розгляд усіх, обговорення і систематизація ідей.

«Мозковий штурм» з теми

«Що завважає національному самоствердженню особистості?»

Тренер ставить запитання та пропонує вихованцям висловити свої міркування щодо перешкод у національному самоствердженні особистості. Усі без винятку відповіді беруться до уваги та записуються на дошці.

Після проведення «мозкового штурму» варто провести узагальнення відповідей та при потребі надати необхідну інформацію, зокрема за такими актуальними питаннями:

- існуючі перешкоди щодо національного самоствердження особистості й держави;

- необхідність самодостатності особистості українця;

- радість успіху за Іншого;

- солідарність у досягненні успіху;
- національна гордість за величні історичні події, явища, факти та відомі постаті;
- позитивна адекватна національна самооцінка особистості;
- толерантність у поліетнічному українському суспільстві.

Використання *активуючих, розігрівуючих вправ* на початку та при потребі під час тренінгу сприяє мобілізації творчого потенціалу особистості, зняттю перепони незручності, створенню доброзичливого сприятливого відкритого середовища.

У кінці тренінг-заняття проводяться *релаксаційні вправи*, обговорення пережитого, усвідомленого та засвоєного, що сприяє закріпленню здобутих результатів. Варто зауважити, що релаксаційні вправи проводяться насамперед для розслаблення і вивільнення потенційних ресурсів, а також задля виявлення існуючої внутрішньої фізичної проблеми в особистості. Медитативна техніка використовується для формування навичок саморегуляції, аутосугестії, зняття психологічної напруги, стресів [18].

Вправа «Я впевнений у собі»

Мета: навчити молодих людей керувати своїм внутрішнім станом, емоціями, почуттями і поведінкою; формувати адекватну самооцінку.

Інструкція. Сядьте зручно, заплющіть очі та уявіть себе в кімнаті, з протилежних боків якої розміщено по дзеркалу. У першому дзеркалі ви бачите себе: зовнішній вигляд і постава виражають невпевненість. Чуєте свій тихий і сором'язливий голос, що говорить: «Я – невпевнений, я – найгірший». Спробуйте цілковито злитися з цим образом, занурившись в емоційно-психологічний стан невпевненості. Відчуйте почуття страху та тривоги. Потім повільно вийдіть із дзеркала та зауважте, як цей образ тьмяніє й повністю зникає. Ви більше ніколи не повернетеся до нього.

А зараз подивіться в інше дзеркало. На вас дивиться впевнена особистість! Пригадайте події, коли ви відчували радість успіху і впевненість. Спробуйте знову пережити ті емоції і почуття, той стан, ті звуки і запахи, що супроводжували вас колись. Ви відчуваєте впевненість і промовляєте: «Я вірю в себе, я – впевнений у собі!!!» (повторюємо всі разом у голос). Наповніть себе почуттям упевненості: розрівняйте плечі, вдихніть на повні груди, уявіть собі звуки, символи та напис яскравими літерами «Я впевнений у собі!!!». І лише після цього розплющіть очі.

Ігрові методи сприяють створенню атмосфери комфорту, усуненню напруги та діагностуванню і самодіагностуванню проблем, а також розкривають внутрішні потенції особистості й закріплюють певні навички поведінки.

У ході тренінгових занять використовуються різні види ігор: *психологічна гра* допомагає самоствердженню особистості та пропонує необхідний проект роботи над собою, оскільки в ігровій діяльності рефлексія як метод інтроспекції чи самоспостереження охоплює когнітивну, афективну та поведінкову сфери особистості; *рольова гра* проводиться під час моделювання проблемної ситуації

(за бажанням учасників тренінгу) та пошуку шляхів і засобів її вирішення.

Візуалізація та спрямування уяви використовуються задля виявлення внутрішніх потенцій особистості, які, власне, перешкоджають досягнути позитивного результату. *Робота з метафорами* зорієнтована на створення образів та символів, а також інформування про шляхи вирішення певної проблеми чи вихід зі стану дискомфорту, що ніби програмує особистість на розв'язання ускладненого завдання. *Когнітивний аналіз емоційних станів* встановлює зв'язок емоцій особистості з когнітивними оцінками подій, явищ, фактів та створення умови для виявлення стійких переконань ірраціонального характеру, які можуть базуватися на дезінформації, що відповідно сприяє формуванню раціональних переконань в особистості.

Методологічною основою тренінгу є когнітивно-біхевіоральний підхід до його організації та проведення, покликаний здійснювати вплив на свідомість і поведінку суб'єкта тренінгу [17]. Когнітивно-біхевіоральна теорія базується на тому, що всі проблеми особистості є похідними від неправильного уявлення, перекручування реальності, які, у свою чергу, виникли внаслідок неправильного навчіння у процесі розвитку особистості. Відповідно у ході тренінгу необхідно не лише виявити такі перекручування мислення, а й віднайти альтернативні, реалістичні способи сприйняття себе, власного життя, навколишньої дійсності. Такий підхід використовується при потребі здійснити аналіз проблеми, віднайти нові форми поведінки, спроектувати майбутнє та закріпити отриманий результат.

Дослідник І. Вачков наголошує, що ефективність тренінгу залежить від якості складання програми та визначає такі її змістові блоки: вступ; розвиток; зниження агресії; формування комунікативної компетентності; консолідація; завершення [2, с. 125]. Також необхідно чітко окреслити цілі, завдання тренінгу, врахувати часові й необхідні об'єктивні матеріальні ресурси та раціонально поділити інформацію, що надається під час тренінгу [7, с. 14].

Тренінгове заняття передбачає такі *етапи*:

1. Знайомство учасників групи між собою – створення позитивного настрою в групі розпочинається з розігрування ігор за темою тренінгу, виконання вправ та їх обговорення, що наближає до усвідомлення існуючих суперечностей, бажання їх вирішення тощо.

2. З'ясування існуючих потреб, бажань і мотивів особистості у певній діяльності – виконання вправ та спеціальних технік, що сприяє виявленню реального стану (відсутність чи поліаспектність бажань, мотивів тощо), обговорення та аналіз.

3. Актуалізація діяльності за стандартами з метою виявлення переконань чи упередженості особистості – розігрування рольових та ситуаційних ігор, демонстрація техніки роботи з ірраціональними установками.

4. Мобілізація внутрішніх потенційних можливостей особистості з метою вирішення завдань, тобто особистісний копінг-потенціал – актуалізація та пошук ресурсів задля узгодження бажань та їх відповідність до можливостей реалізації. Копінг-потенціал (з англ. «*coping*» – *долати*) визначається як упевненість, позитивна самооцінка особистості. По

завершенню виконується моделювання алгоритму розв'язання певної існуючої проблеми.

Із метою виявлення, розкриття потенціалу особистості використовується *коучинг-технологія*, що інтегрує тренінгові методи, нейрон-лінгвістичне програмування та метод опитування. Мета коучингу полягає у формуванні впевненості особистості в собі, самомотивації, цілеспрямованості та здатності до активної діяльності, спонукає робити вибір і відповідати за його наслідки [16, с. 112].

У структурі процесу коучингу визначають такі складові: налагодження партнерських стосунків, розвиток мотивації, навиків, наполегливості, створення сприятливого середовища. Майстерність проведення коучингу полягає в умінні ставити запитання та шукати відповіді на них, що дозволяє подивитися на проблему з іншого ракурсу, ніж зазвичай, та знайти рішення, потенційні можливості, які раніше не виявлялися. Таким чином, проблемна ситуація перетворюється на головне завдання, яке потребує вирішення; визначаються життєві пріоритети й орієнтири; складається алгоритм вирішення завдання; засвоюється позитивний життєвий досвід щодо вирішення проблем.

Науковці Е. Зеєр та Е. Симанюк зауважують, що коучинг слугує для розкриття потенційних можливостей учасника, який усвідомлює потребу саморозвитку, самовдосконалення, самоствердження, що надалі сприяє умінню усувати перешкоди та вибудовувати життєву стратегію поведінки й діяльності з опорою на набутий особистісний досвід з обов'язковим урахуванням внутрішніх потенцій та індивідуально-психологічних особливостей особистості. Провідна ідея коучингу – допомоги особистості пізнати себе, самостійно віднайти шляхи вирішення проблеми [5, с. 182-183].

Модератор тренінгу повинен володіти не лише теоретичними знаннями, а й практичними навичками: підтримувати комунікацію; налагоджувати психо-емоційний і зворотній зв'язок та співпрацю; створювати сприятливу доброзичливу атмосферу; здійснювати самоконтроль і саморегуляцію; відстоювати власну позицію та наводити переконливі аргументи; вирішувати конфліктні ситуації тощо. Особистісні якості тренера пов'язані з відповідною системою цінностей, високою мотивацією до роботи з вихованцями, вірою в дитину та її здатність до змін, толерантністю, емпатією, альтруїзмом, емоційною стійкістю, високим рівнем саморегуляції, упевненістю в собі, розвинутою уявою, аналітичними здібностями й інтуїцією, а також глибоким інтелектом.

Відчуття «групової динаміки» базується на розумінні інтеграційних процесів у групі, структури та етапів розвитку колективу й особливостей комунікації в ньому. Тренінг-група проходить такі стадії свого розвитку: стадія знайомства, налагодження зв'язків у групі та ідентифікації; стадія внутрішніх конфліктів у групі; протиставлення себе іншим; стадія консолідації та ефективного вирішення проблемних питань. У роботі з тренінг-групою важливим чинником є готовність учасників заняття до поведінкових змін, що насамперед пов'язано з рівнем внутрішньої готовності до нетрадиційних способів роботи та вмотивованості на процеси розвиваючої взаємодії, саморозкриття, самостворення. Модератор під час «розігріву», зважаючи на

стан і поведінку членів тренінг-групи, застосовує різновекторні тактики: спостерігаючи позитивне налаштування групи з незначною напругою, тренер створює атмосферу відкритості, щирості, комфорту, гарного настрою задля налаштування на позитивну мотивацію групової взаємодії; відчуваючи негативне, скептичне налаштування групи, тренер свідомо провокує вивільнення наявного негативу, пропонуючи складні завдання, що необхідні для вирішення певних необхідних умінь комунікації та навичок розв'язання проблеми нетрадиційними способами [4; 11; 12]. Підсумовуючи зазначене, варто виокремити такі основні характеристики особистості тренера: здатність прийти на допомогу Іншому; відчуття ситуації, процесів, що відбуваються в середині тренінг-групи та власне настрою, стану учасників заняття; вміння раціонально здійснювати аналіз.

Висновки. Таким чином, тренінгові заняття сприяють відпрацюванню навичок комунікації, солідарної співпраці, підвищенню особистісної та національної самооцінки, самоповаги учнівської молоді, формуванню самодостатності та умінь виявляти емпатію, рефлексію й позитивно сприймати Іншого та його успіхи, що, відповідно, є підґрунтям їхнього успішного національного самоствердження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Вачков І. В. Основы психологии группового тренинга / И. В. Вачков. – М. : Ось, 1999.
3. Журба К. О. Виховання культури гідності молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи : метод. рек. / К. О. Журба. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 72 с.
4. Зайцева Т. В. Теория психологического тренинга / Т. В. Зайцева. – СПб. : Речь, 2004. – 80 с.
5. Зеєр Э. Ф. Психология профессиональных деструкций : учеб. пособие для вузов / Э. Ф. Зеєр, Э. Э. Симанюк. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2005. – 240 с.
6. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : ЛГУ, 1985.
7. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 449 с.
8. Макшанов С. И. Психогимнастика в тренинге / С. И. Макшанов, Н. Ю. Хрящева. – СПб., 2001. – 125 с.
9. Мороз Л. Основы професійно-психологічного тренінгу (в запитаннях та відповідях) : навч. посіб. / Л. Мороз. – К. : Вид. Паливода А. В., 2004. – 130 с.
10. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М., 1989. – 243 с.
11. Петрушин С. В. Психологический тренинг в многочисленной группе / С. В. Петрушин. – Москва = Екатеринбург, 2000. – 215 с.
12. Пометун О. Як навчити учителів інтерактивних технологій: з досвіду проведення інтерактивних тренінгів у системі перепідготовки педагогічних кадрів [Текст] / О. Пометун // Управління школою. – 2004. – № 31. – С. 22–28.

13. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг в школе / А. С. Прутченков. – Изд 2-е., доп. и перераб. – М., 2001. – 185 с.

14. Рамендик Д. М. Тренинг личностного роста : учеб. пособие / Д. М. Рамендик. – М. : ФОРУМ ИНФРА, 2007.

15. Таланов В. Л. Справочник практического психолога / В. Л. Таланов, И. Г. Малкина-Пых. – СПб. : Сова ; М. : ЭКСМО, 2003. – 928 с.

16. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности / Дж. Уитмор ; пер. с англ. – М. : Международ.

академ. корпоративного управления и бизнеса, 2005. – 168 с.

17. Федоров А. П. Когнитивно-поведенческая психотерапия / А. П. Федоров. – СПб. : Питер, 2002. – 352 с.

18. Шкільна І. М. Виховання культури гідності старших підлітків у позааудиторній діяльності : [метод. рек.] / І. М. Шкільна. – Кіровоград : Імекс-ЛТД., 2014. – 32 с.

Дата надходження до редакції: 24.02.2016 р.

УДК 378 (091)

Ольга ШУМСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фортепіано Харківської гуманітарно-педагогічної академії

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (історичний аспект)

У статті представлено ретроспективний аналіз форм і методів організації позааудиторної науково-творчої діяльності студентів Харківського університету в другій половині XIX – на початку XX ст. Визначено засоби стимулювання студентів до творчого самовдосконалення. Виявлено залежність ефективності творчого розвитку студентів від естетично спрямованого педагогічного впливу керівника гуртка.

Ключові слова: позааудиторна робота, науково-творча діяльність, літературні гуртки, форми, експериментальні методи.

В статті представлено ретроспективний аналіз форм і методів організації внеаудиторной научно-творческой деятельности студентов Харьковского университета во второй половине XIX – в начале XX вв. Определены способы стимулирования студентов к творческому самосовершенствованию. Выявлена зависимость эффективности творческого развития студентов от эстетически направленного педагогического воздействия руководителя кружка.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, научно-творческая деятельность, литературные кружки, формы, экспериментальные методы.

The retrospective analysis of forms and methods of organizing out-of-class scientific and creative activities of Kharkiv University students in the second half of the XIXth – the beginning of the XXth century is presented in the paper. The ways of stimulating students to creative self-perfection are defined. The dependence of the effectiveness of creative development of students on aesthetically oriented pedagogical impact of the head of the society is detected.

Key words: out-of-class work, scientific and creative activities, literary societies, forms, experimental methods.

Постановка проблеми. Розбудова України як самостійної незалежної держави вимагає становлення якісно нової національної системи освіти, приведення її у відповідність з потребами культурного, соціального й економічного розвитку суспільства. У вищій школі, історично створеної як середовище не лише науки, але й культури, на завершальну стадію переходить процес формування духовної культури особистості, який, як відомо, відбувається як у навчальній, так і в позааудиторній роботі. Однією з найдієвіших форм організації позааудиторної роботи студентів є науково-творчі гуртки, корисний досвід діяльності яких було накопичено у вітчизняних вищих навчальних закладах, зокрема і в Харківському університеті.

Аналіз наукових досліджень і публікацій виявив, що питання розвитку і діяльності студентських гуртків знайшли своє відображення в роботах багатьох учених. Серед дореволюційних видань заслуговують на увагу праці Д. Багалія, В. Бузескула, С. Мельгунова. Теоретичні та практичні аспекти організації позааудиторної роботи студентської молоді висвітлені в дослідженнях сучасних науковців – М. Донченко, Г. Троцько, С. Черкасової та ін.

Метою статті є висвітлення й узагальнення педагогічно цінного досвіду організації позааудиторної науково-творчої роботи студентів Харківського університету в другій половині XIX – на початку XX століть.

Виклад основного матеріалу. Аналіз архівних документів, рукописних матеріалів та численних